

УДК 007:304:070

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПОДОРОЖНЬОГО НАРИСУ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТИЖНЕВИКАХ

Лілія Темченко

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
пр. Гагаріна 72, м. Дніпропетровськ, 49010, Україна
e-mail: fszmk@ukr.net*

У статті розглянуто жанрову модифікацію традиційного подорожнього нариса та трансформацію його в так звану «тревел-журналістику». Визначено роль подорожнього нариса в сучасних суспільно-політичних тижневиках, зокрема в журналах «Країна» та «Український тиждень». З'ясовано роль видань у популяризації цього жанру.

Ключові слова: художньо-публіцистичний жанр, подорожній нарис, тревел-журналістика, суспільно-політичний тижневик.

У новій соціокультурній ситуації, коли вирішальний вплив на суспільство справляють електронні ЗМІ, традиційний нарис з його аналітичним особистісним началом не може виграти конкурентну боротьбу й витісняється на периферію інформаційного простору, а відтак поступово втрачає свою популярність. Це зумовлено ще й тим, що масова аудиторія, орієнтована на «жовту» пресу і «глянцевий» журнал, прагне споживати матеріали суто інформаційного або розважального характеру.

Зміна інтересів масового читача вплинула й на жанрову концепцію ЗМІ. Аналітика поступилася місцем розважальним програмам, а інформаційні жанри домінують над публіцистичними. Це зумовило втрату актуальності жанру нариса, зокрема подорожнього. Сучасний автор намагається вийти на рівень масової аудиторії, що передбачає повтори й певну клішованість. Так, проблемний нарис виявився занадто складним для читачького сприйняття, портретний нарис зберігся лише в мемуарній літературі. Елементи нариса трапляються на сторінках «жовтої преси», де наводяться не стільки достовірні факти, скільки чутки та плітки, що неодмінно супроводжують життя відомих особистостей.

Відсутність розвідок, що стосуються сучасних особливостей подорожнього нариса, необхідність дослідження цього жанру публіцистики зумовлюють **актуальність** і **новизну** даної праці. **Метою** роботи є аналіз жанрової модифікації традиційного подорожнього нариса в сучасних суспільно-політичних тижневиках. **Предметом** дослідження є явище трансформації нариса у так звану «тревел-журналістику». Цим терміном в українському журналістикознавстві позначається будь-який текст, що розповідає про пересування в просторі його автора. **Об'єктом** – втілення нарисової жанрової форми в суспільно-політичних тижневиках «Український тиждень» та «Країна».

Порівняно з традиційним подорожнім нарисом у тревел-журналістиці значно знижений рівень соціальної, економічної, політичної проблематики. Зауважи-

мо, що тревел-журналістиці властива описовість (часом надлишкова), ігнорування реальних протиріч і всіякого негативу, часто дилетантизм. Зараз журналісти перебирають на себе роль гіда, який знайомить читачів із місцем подорожі, мають на меті комерційну вигоду та розглядають аудиторію лише як потенційних туристів.

Сьогодні подорожній нарис можна прочитати на сторінках популярних газет і журналів, як-то: «Газета по-києвски», «Газета по-українськи», «День», «Міжнародний туризм», «Сьогодні», «Україна молода», «Український тиждень», «Країна», не оминають цей жанр і регіональні видання, зокрема «Вісті Придніпров'я», «Зоря».

Звернемо увагу, що тільки у цій ніші друкованих ЗМІ подорожній нарис досі існує в його класичному прояві. Так, тема подорожей обов'язково є наявною в суспільно-політичному тижневику «Український тиждень» і в журналі «загального інтересу» «Країна», тому що туризм і суспільно важлива інформація життя з-за кордону вважається також основною складовою життя людей, що читають громадсько-політичні тижневики новин.

Видання «Український тиждень» і «Країна» змогли зберегти основні властивості жанру подорожнього нарису та відтворити їх на сторінках власних журналів. Це зумовлено загальною редакційною політикою суспільно-політичних видань: висвітлювати актуальні політичні, економічні, соціальні, культурні події та проблеми разом із думкою експертів; поєднувати аналітику з інформаційними жанрами; допомогти читачеві бути в курсі всіх подій, що відбуваються у світі, подати неоднобічний погляд на розв'язання суспільно значущих проблем та посприяти формуванню у читача власної думки щодо тем, про які йде мова. Читачку аудиторію такого тижневика хвилюють новини, які відбуваються за кордоном, а також цікавить спосіб життя та національні особливості інших народів, тому подорожній нарис у легкій невимушеній формі цілком задовольняє потреби читачів у споживанні такої інформації.

Подорожні нариси (часто також і подорожні репортажі) у тижневиках розташовуються в другій половині номера після висвітлення основних подій та думок експертів. Більшість нарисів присвячена поїздкам за кордон, але тільки половина з них порушує суспільно важливі теми.

Більшість подорожніх нарисів у тижневиках «Країна» та «Український тиждень» має середній обсяг у один-два розвороти, тобто 2–4 газетні або журнальні шпальти. Усі тексти обов'язково підкріплені фотоілюстраціями для наочного вивчення місцевості, про яку пише автор. Це можуть бути пейзажі, зображення флори та фауни обраної місцевості, репортажні, тематичні або жанрові фотографії, документальні знімки для ілюстрації історичних довідок, наведених у тексті, портрети. Увагу журналістів-нарисовців привертають події в Україні й за кордоном, під час подорожі тими чи іншими місцями автори розкривають певну проблему, висловлюють свою думку щодо подій і дають читачеві можливість самостійно обміркувати те чи інше питання.

Так, «Український тиждень» і «Країна» мають постійну рубрику «Подорожі», де численні автори друкують подорожні нариси. Нарисовці зберігають класичну ознаку жанру – потяг до іншого. У ньому, як і раніше, точно фіксують особливості суспільного устрою, природу, архітектуру, побут, звичаї, вірування

народів різних країн. Завжди в центрі оповіді її автор, який висловлює ставлення до побаченого. У подорожніх нарисах журналів «Український тиждень» та «Країна» домінують історично-довідковий, природний та архітектурний аспекти. Це підкреслює нейтральність на неупередженість авторів – інформація подається такою, яка вона є, що залишає за читачем право вільного формування особистої думки щодо прочитаного і не впливає на його свідомий вибір.

Тижневик «Країна» друкує закордонні та українські подорожні нариси, надаючи поради щодо відвідування обраної країни. Усі подорожні нариси в цьому виданні залишають позитивне враження від побаченої країни. На відміну від подорожніх нарисів у «глянцевих» журналах, де читача закликають відвідати ту чи іншу країну задля розваг і відпочинку, подорожні нариси тижневика «Країна» підштовхують до виявлення нового, принципово важливого в кожній культурі, кожній народності, кожній країні, де бувають автори.

В «Українському тижні» подорожній нарис, окрім опису вулиць, будинків, храмів, пам'ятників, де під час оповіді подається історична довідка, яка допомагає якнайповніше передати культуру, колорит, особливості країни та її народу, містить своєрідну «туристичну інструкцію».

Наприклад, О. Товаряньська розповідає про Сванетію («Назад у середньовіччя») [11]. Розпочинає вона свою розповідь з повідомлення, що Сванетія – «найколеритніша місцина Грузії», яку називають «Країною Тисячі Веж», чії середньовічні церкви та укріплення належать до культурної спадщини ЮНЕСКО. Авторка відзначає також дику, майже незайману цивілізацією красу цих місць – льодовики, неймовірно холодні стрімкі річки, нарзанові джерела... Гостинність і щирість місцевого населення – теж своєрідна прикмета цих місць, і це змусило «переосмислити людські взаємини в межах “взяв – віддав” чи “купив – продав”. Відтепер українських презентів братимемо із собою значно більше», – підсумовує О. Товаряньська [11].

Інший автор того ж «Українського тижня» – О. Зінченко – в нарисі «Четверта зона. Як живе нетуристичний Лондон» [9] розповідає про непарадний бік британської столиці і перш за все з подивом відзначає, що, всупереч усталеній думці про стриманість та манірність англійців, ті виявилися привітними та щирими людьми. Автор нарису, крім того, відзначає спокійне ставлення англійців до холоду, їх переваги щодо житла (надають перевагу невеликим будинкам, а багатопверхівки не люблять), намагання мати біля будинку охайний та затишний садочок, що створює відчуття комфорту й захищеності від суворого світу.

М. Гнатенко у нарисі «Місто з піску і туману. На що здатна сучасна цивілізація, нафтові гроші та відповідальна еліта» [7] зображує суворий світ і те, як почувається у ньому людина. Авторка розповідає про столицю ОАЕ Дубаї, перш за все відзначаючи, що це місто – далеко не найкомфортніший курорт. Причина – пустеля, пісок, одвічна спека. Проте завдяки нафтовим покладам, розвинутому нафтовидобутку, а відтак – і великим грошам, країна процвітає. Технічний прогрес життя в пустелі зробив комфортним. Кондиціонери тут повсюди – в готелях, таксі, численних магазинах, хмарочосах, електричках підземки. «Страшно подумати, – зазначає М. Гнатенко, – що було б, якби тут раптом зникла електрика або почалися збої в автоматичності. Але нічого не зникає і не забувається. Ось уже

півстоліття». Авторка зауважила, що Дубаї – це «рай для мігрантів». Справді, тут можна зустріти і приїжджих із сусідніх країн Сходу, і наших колишніх співвітчизників. Але сутичок на релігійному або національному ґрунті не спостерігається. «Такий собі сучасний Вавилон, де замість вежі – хмарочоси. Тут непомітно вчишся толерантності». До того ж не те щоб безтурботне, а стабільне й передбачуване життя місцевих жителів наклало відбиток на їхню поведінку: «Ловимо усмішки всіх зустрічних. Тут це традиція. По приїзді в Україну найбільше бракує саме цього, а не хай-теку і розкошів».

Нарисовці «Українського тижня» та «Країни» розповідають не тільки про далеке зарубіжжя. Їх цікавить і своя країна, яку вони відкривають читачеві. Скажімо, О. Зінченко розповів про красу й підступність Карпатських гір («Красива і підступна. Що ховають ущелини найбільшої полонини українських Карпат») [8], а про своєрідність галицького містечка Збараж написав О. Коцарев («В облозі минулого. Туристичний “штурм” Збаража») [10]. А от О. Апостолов у нарисі «Беззахисні фортеці. Три унікальні напівзруйновані пам'ятки оборонної архітектури» [6] пише про такі цікаві історичні об'єкти України, як Старосільський та Поморянський замки на Львівщині, Тарканівський форт на Рівненщині. І цей нарис – не тільки нотатки мандрівника. В ньому подорож (як колись у класичному подорожньому нарисі) щільно перетинається з проблемами – перш за все з проблемою збереження історичної пам'яті, без якої неможливе самовідчуття себе як частини єдиної нації. О. Апостолов відзначає, що від історичних пам'яток, описаних ним, вже мало що залишилося, і винний в цьому не тільки безжалний час – люди теж жорстоко ставляться до колись грізних, а нині беззахисних споруд: зникають металеві ворота, цегла, кам'яні огорожі... При цьому автор прямо не закликає врятувати хоча б те, що залишилось, але створена ним реалістична картина занепаду примушує читача замислитися не тільки над славетним минулим, але й над майбутнім країни, яка це минуле майже забула.

«Український тиждень» не тільки знайомить читача з подорожнім нарисом, а й анонсує його. Так, у вересневому номері журналу за 2014 рік було презентовано книгу В. Панченка «Сонячний годинник». Ця книга містить двадцять чотири розповіді про подорожі рідною країною, про «знайомих незнайомих» із XVII–XXI століть і куточки, «які багато можуть промовити небайдужому серця», про пам'ятки, котрі щасливо збереглися або були відновлені.

Подорожні нариси на сторінках суспільно-політичних тижневиків «Країна» та «Український тиждень» знайомлять читача і глядача з подіями сучасності і недавньої історії, створюючи у нього враження, що він є очевидцем справжнісінького, «невигаданого життя».

Висновки: Отже, подорожній нарис у найбільш наближеному до свого класичного визначення існує в суспільно-політичних тижневиках України. Разом зі зміною поглядів, смаків та вподобань читача змінюється і смислове наповнення друкованих ЗМІ, а тому цілком логічна і деяка трансформація жанру традиційного подорожнього нарису. Але при цьому основні завдання та властивості жанру залишаються сталими та непорушними, що дозволяє говорити – нарис, в тому числі і подорожній, ще є затребуваним аудиторією і звичним на сторінках певного типу видань.

1. Белькова С. В. Тенденції розвитку жанру подорожнього нарису в регіональній пресі (на прикладі друкованих ЗМІ м. Запоріжжя) / С. В. Белькова // Держава та регіони: наук.-виробн. журнал. – 2011. – С. 37–40.
2. Варич М. Тенденції розвитку жанру подорожнього нарису / М. Варич // Журналістика : науковий збірник. – К., 2013. – Вип. 12 (37). – С. 58–67.
3. Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л. Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. – Харків : Прапор, 2009. – 384 с.
4. Гусева Е. А. Очерк в соотношении с жанрами повествовательной прозы конца XIX– XX веков [Текст] : дисс. ... канд. филолог. наук: 10.01.02 / Гусева Елена Александровна. – Д., 2002. – 196 с.
5. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / В. Здоровега. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
6. Апостолов О. Беззахисні фортеці. Три унікальні напівзруйновані пам'ятки оборонної архітектури [Електронний ресурс] / О. Апостолов // Український тиждень. – 2013. – № 13. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Travel/69418>.
7. Гнатенко М. Місто з піску і туману. На що здатна сучасна цивілізація, нафтові гроші та відповідальна еліта [Електронний ресурс] / М. Гнатенко // Український тиждень. – 2013. – № 6. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Travel/69418>.
8. Зінченко О. Красива і підступна. Що ховають ущелини найбільшої полонини українських Карпат [Електронний ресурс] / О. Зінченко // Український тиждень. – 2014. – № 7. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Travel/69418>.
9. Зінченко О. Четверта зона. Як живе не туристичний Лондон [Електронний ресурс] / О. Зінченко // Український тиждень. – 2013. – № 4. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Travel/69418>.
10. Коцарев О. В облозі минулого. Туристичний «штурм» Збаража [Електронний ресурс] / О. Коцарев // Український тиждень. – 2013. – № 4. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Travel/69418>.
11. Товарянська О. Назад у середньовіччя [Електронний ресурс] / О. Товарянська // Український тиждень. – 2013. – № 1–2. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Travel/69418>.

THE PECULIARITIES OF CONTEMPORARY TRAVEL ESSAY IN SOCIAL AND POLITICAL JOURNALS

Lily Temchenko

*Oles' Honchar Dnipropetrovsk National University
Haharin Ave, 72, Dnepropetrovsk, 49010, Ukraine
e-mail: fszmk@ukr.net*

The changes of mass readers' interests influenced the transformations of mass media's concepts. The analytical analysis is replaced with entertainment programmes, while informational genres dominate the publicistic ones. This

situation resulted into the lack of urgency of travel essay's genre. In the contemporary published media the travel essay was transformed into so-called «travel journalism» and relocated on television. Under such circumstances the traditional travel essay is one of few genres which support contemporary social and political journals. The travel essays, under study here, emphasize the problematic point and stress the author's personality, which is entirely caused by the common edition's policy.

Key words: travel journalism, travel essay, artistic-publicism genre, news-magazine.

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПУТЕВОГО ОЧЕРКА В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ЕЖЕНЕДЕЛЬНИКАХ

Лилия Темченко

*Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара,
пр. Гагарина, 72, г. Днепропетровск, 49010, Украина,
e-mail: fszmk@ukr.net*

Смена интересов массового читателя повлияла и на смену концепции СМИ. Аналитика уступила место развлекательным программам, а информационные жанры доминируют над публицистическими. Это обусловило потерю актуальности жанра путевого очерка. В современной периодике очерк трансформировался в так называемую «трэвел-журналистику» и переместился на телеэкраны. Традиционный путевой очерк одними из немногих поддерживают общественно-политические еженедельники. В рассматриваемых путевых очерках усиленно проблемное начало и существенную роль играет личность автора, что обусловлено общей редакционной политикой изданий.

Ключевые слова: художественно-публицистический жанр, трэвел-журналистика, путевой очерк, общественно-политический еженедельник.